ОЛЕКСА СТЕПОВИЙ

ЗВИЧАЇ НАШОГО НАРОДУ

ЕТНОҐРАФІЧНИЙ НАРИС

Ч. III

АВҐСБУРҐ 1946

Олекса Степовий

ЗВИЧАЇ НАШОГО НАРОДУ

Етнографічний нарис

Частина III.

Художнє оформлення
Василя Залуцького

В цій частині „Звичаї нашого народу" ми розглянемо найбільше свято весняного циклю — Великдень.

Це свято прийшло до нас на Україну разом із християнством; але в звичаєвих ритуалах, що іх дотримуються наші люди, і тепер є багато залишків староукраінського, ще перед християнського свята народження сонця, або свята весни.

В цих етнографічних нарисах ми не будемо проводити клясифікації звичаїв на старопоганські та християнські, а розглянемо іх як цілість, що ввійшла в сталу традицію нашого народу.

Нариси ці дуже короткі, навіть схематичні, але, якщо вони допоможуть пригадати свої традиційні звичаі бодай невеликій частині наших земляків, то вважаємо, що ця книжка своє завдання виконала.

Автор.

Першою напровесні прокинулась верба. Ще всі дерева сплять, ще подекуди сніги прикривають землю, ранками сивіє мороз, а верба вже розкриває очі. Набубнявіли в неї бруньки, з'являються пухнасті "котики" і бавляться вони з рвучкими вітрами, вигріваються на сонці та навколо розсилають перші пахощі весни.

Неділя, за тиждень до Великодня, зветься "вербною","шутковою" або "квітною" а тиждень перед нею -"вербним". Згідно з старим народнім повір'ям у "вербний" тиждень не можна ні сіяти, ні садити все те, що від нього"користь у землі росте" - картоплю, буряки, моркву, редьку, цибулю та часник, бо все те буде, як верба, рости в гичку.

У "вербну" неділю святять вербу. Біля церкви заздалегідь навезено кілька куп свіжо зрізаного вербового гілля. Багато людей, а ще більше дітей. Це їхнє свято. Вони радіють, тішаться вербою, як першими подарунками ранньої весни.

Кінчилося Богослужіння, і священик по-

кропив гілля свяченою водою. Діти, мов комашня, накинулись на вербу, і кожен намагається ухопити якнайбільшу гілку, бож то, кажуть" щастя". Тут же під церквою, не відходячи від купи гілля, діти відламують і ковтають по кілька бруньок свяченої верби "щоб горло не боліло". Коли вже йдуть додому, діти жартують, б'ються лозинами та приказують:

Не я б'ю - верба б'є,
За тиждень Великдень.
Недалечко червоне яєчко!

Або також б'ючись, бажають одне одному:

Будь великий, як верба,
А здоровий, як вода,
А багатий як земля.

У Галиччині промовляють:

Шутка б'є - не я б'ю
Віднині за тиждень
Буде в нас Великдень!

Вдома частину гілок свяченої верби мати сховала за образами. Як уперше в цьому році будуть виганяти худобу на пасовисько, то конче треба свяченою лозиною"щоб нечість не чіплялася."

Другу частину свячених гілок батько або найстарший син поніс на город і там устромив у вологу землю "на щастя", промовляючи:

Рости, вербо високо
Та в корінь глибоко.

Останній тиждень перед Великодними святами зветься білим.

В ці дні господині мають багато роботи. Вони шиють новий одяг, миють лавки, столи, вікна, двері та білять хати й комори.

На цей час існує приказка:

Мити й білити, бо завтра Великдень!

Колись люди щиро вірили, що в цей тиждень добре сіяти все те, що плодоносить над землею -квасолю, горох, зернівці, а особливо квіти, бо все воно буде гарно рости, рясно цвісти та колоситися.

В цей тиждень, починаючи від четверга, кожен день має своє особисте значіння у народніх передвеликодніх ритуалах.

До четверга кожен госпоадр поспішає з посівом раніх ярих зернових, щоб як найшвидше закінчити польові роботи та щоб спокійно провести величне свято весни -Великдень.

Чистий четвер

У цей день всі повинні гарно вимитись, одягнути чистий одяг. У хатах, коморах, на подвір'ї - скрізь має бути чисто прибрано, старанно заметено і вже виглядати по-святковому.

Дівчата, щоб мати гарне обличчя, ранком, досхід сонця старанно миються і воду виливають на перехристі доріг. Але робиться це так, щоб ніхто не бачив і щоб нікого не зустріхи, бо, тоді все пропадає марно.

Хліб, посіяний у цей день, буде чистий від бур'янів та іншої нечисти. Як що палять у печі, то обпалюютю грудочку соли. Для цього сіль загортають у клаптик ганчірки і кладуть у піч. Коли ганчірка обгорить, сіль витягають і зберігають до Великодніх свят. Ранком на Великдень, коли прийдуть із церкви і сідають до столу, господар покладе цю сіль

на хліб і поставить на покутті.Колись цю сіль ще давали худобі при шлункових захоруваннях.

Увечері в церкві відправляються "Страсті". У хаті, на подвір'ї і на вулиці не чути співу,сміху і навіть голосних розмов. Скрізь панує урочиста тиша і спокій.

Повертаючись із церкви, намагаються донести додому свічку так, щоб вона не погасла. Вдома цим вогнем позначають на сволоці хрест, а свічку зберігають до майбутнього чистого четверга. Але і на протязі року іноді доводиться нею користуватися. Під час тяжкої смерти цю свічку дають у руки вмирущому,а в велику грозу її запалюють і ставлять перед образами. Пасічник з цією свічкою ходить у зимку до бджільника. Вважається за недобру приміту якщо свічка дорогою від церкви додому,згасне.Щоб вона не гасла,її несуть у лихтарі власного виробу.Роблять такі лихтарі,здебільшого діти,з ріжнокольорового паперу,або шкла,вправленого в дерев'яну раму, у вигляді зірки,місяця,хати,або навіть -церкви.

Звичайно "від страсти", повертаються пізно ввечері, і як ніч темна,то виблискуючі червоні,сині,та зелені лихтарі,нагадують собою здалека казковий ріжнобарвний карнавал вогнів,що розсипався від церкви на усі боки, напів сонного,покритого темрявою села.

Страсна п'ятниця

У цей день нічого не їдять до виносу плащаниці з вівтаря на середину церкви,а це буває біля другої години вдень.

У містечку Бару,на Вінничині існує звичай – у страсну п'ятницю плащаницю обносити тричі навколо церкви.Це – не передбачене церковними правилами, але тут цей місцевий звичай провадиться дуже урочисто і гарно. В ограді навколо церкви у три, а то і в чотири ряди стають діти, хлопці,дівчата та поважні люди,– всі вони одягнені переважно в білий гарно вишитий одяг. Дівчата –з вінками на голові; в руках тримають великі букети польових квітів.Такий вигляд, здається, повинен би бути веселим і до страсної п'ятниці не пасував би,

але - насправді - всі тримаються так спокійно і урочисто, що квіти і білий одяг не оправляють враження веселощів.

В Західній Україні у пятницю вже замовкають дзвони аж до самого Великодня. Замість дзвонів чіпляють грубу дошку, і дзвонар двома дерев'яними молотками "виклепує", тобто б'є по тій дошці і тим сповіщає про Службу Божу.

Підчас виносу плащаниці діти також "калатають" у спеціяльні ручні калаталки.

В Галичині скрізь в цей день плащаницю обносять навколо церкви.

У тихій, спокійній урочистості люди повертаються з церкви додому.

У хаті уся родина сідає за стіл обідати. Але обід сьогодні зовсім пісний. Здебільшого в цей день їдять квашену капусту з олією, пампушки з часником або печену картоплю з сіллю.

Ні шити, ні прясти в страсну пятницю не можна. Великій гріх - рубати дрова або тесати сокирою.

Найчастіще в цей день жінки печуть паски та красять яйця. Чоловіки їдуть в поле сіяти або доорювати незакінчені загони.

Малі діти не бігають, не пустують, а слухняно допомогають батькам готуватись до свят, або тихо бавляться перед хатою проти сонця.

Страсна субота

В цей день у полі не працюють. Зранку господар кінчає приводити до належного вигляду подвір'я, старанно чистить тварин, заготовляє стільки кормів, щоб вистачило на свята. Господиня кінчає готувати страви та прибирати в хатах. І так, іноді, до самого вечора всі зайняті своїм ділом.

Колись по деяких місцевостях Поділля у суботу ввечорі батьки збирали своїх дітей, роздавали подарунки, а потім розповідали їм стару Християнську леґенду, що нібито підчас виносу плащаниці з церкви, саме тоді, як увесь народ хресним ходом обходить навколо церкви і в церкві нікого немає, - ангели виводять Спасителя з гробу, а святі сходять зобразів і христосуються.

Колись цю легенду розповідали дуже урочисто при запалених свічках або при вогнику лямпадки; вона мала не абиякий вплив на релігійне виховання молоді.

Крім цієї легенди, в цей вечір звичайно, перед тим, як піти до церкви, батьки розповідають дітям про велике страждання Ісуса Христа за спасіння усіх людей і про Його воскресення, як символ перемоги добра над злом і правди над неправдою.

Діти уважно слухають оповідання батька, сумують від страждання Господа і радіють, сподіваючись Його воскресіння.

Мати, що сьогодні ще поралася біля печі, вже скінчила роботу, миє руки, одягається у все святочне, молиться перед образами, а потім урочисто готує паски, шинку, писанки та сало до посвячення. Все те вона складає до нового кошика, кладе велику воскову свічку і накриває вишитим рушником.

Пізно ввечері батько запрягає коні, мостить на возі багато сіна, застеляє килимом, кладе кошик з "пасками" і, вигідно усівшись, з матір'ю їдуть до церкви на всеношну.

А хлопці та дівчата, найкраще вбравшись, ідуть на вигін до вогнища.

Ніч під Великдень

Ще звечера, як добре стемніло, на високому горбі під самісеньким селом займялося вогнище. Воно палахкотіло, пригасало та знову підіймалося високо - високо вгору і при його освітленні було видно великий гурт дівчат та хлопців. Дівчата горнулись до кремезних парубоцьких постатей і з острахом дивились на вогонь. А хлопці розповідали їм про старого українського Лелю - доброго бога кохання й краси.

Колись дуже давно ще в перед християнські часи наші пращурі урочисто святкували свято цього бога.

Тепер вже Великдень став християнським святом, але за старою українською традицією молодь відзначає пам'ять Ле-

ля великим вогнищем. Правда, дехто заперечує й каже, що вогнище - це символізація сходу сонця. Хай буде й так, але цей звичай дуже гарний і дуже старий. В цю ніч майже ніхто не спить, хіба лише малі діти. Дівчата та хлопці бавляться на вигоні біля вогню або на майдані під церквою, а старші люди стоять у церкві й слухають читання дванадцяти Євангілій та чекають урочистого проголошення:

"Христос Воскрес!"

В Галичині ще до останього часу зберігся звичай вітати проголошення воскресіння Христа пострілом з гармати.

На майдані під церквою, здебільшого біля вогнища, парубки опоруджують гармату. Для цього вони беруть якусь міцну залізну трубу й ланцюгами прикріплюють її до дерев'яної колоди, роблячи щось подібне до старої козацької гармати.

З міцно скручених ганчірок роблять кулю, забивають її в жерло "гармати" і набивають порохом.

Як тільки священик проголосить:

Христос Воскрес!

Хлопці смолоскипом підпалюють порох і гармата вибухає гучним пострілом. Про це згадує і стара народня приповідка:

- Під Великдень на радість стриляють.

Ранком,підчас сходу-сонце "грає". Кажуть, що воно то підіймається,то знову опускається за обрій.

Ще зночі навколо церкви стоїть багато возів,застелених килимами. На тих возах у нових кошиках стоять паски,крашанки та цілі печені поросята або шинки.Ранком, як тільки починає розвиднятися,святять паски.Усі люди стають з кошиками навколо церкви,запалюють свічки і чекають посвяти.Священик з півчими обходять тричі навколо церкви й за третім разом кропить паски свяченою водою. Після такого урочистого посвячення люди христосуються. Вони вітають одне одного з Воскресенням Господнім,тричі цілуються і обмінюються крашанками. Потім сідають на вози, господар тьохне батогом,і ситі коні легким сягом везуть їх додому.

Вдома батько бере кілька шматків свяченої паски; грудку солі і йде до стайні. Там він все те роздає коровам,коням та вівцям, а опісля вже напуває й дає

їсти. Далі він обходить усі будівлі,що є в господарстві,й обсипає навколо них свяченою сіллю,"щоб нечисть не заводилась".

Коли батько заходить до хати,уся родина вмивається. Але сьогодні це роблять не так,як завжди. У велику череп'яну миску наливають холодної води, а на дно кладуть три червоні крашанки.Першою вмивається наймолодша дівчина,останнім - батько. За кожною особою вода змінюється а крашанки залишаються ті самі.Після вмивання кожен витирається новим рушником, навмисне для цього приготовленим.

Усі моляться Богу і сідають за стіл. Стіл застелений білою скатеркою,вишиваною вирізуванням. В тарілках стоять високі паски, обкладені писанками. На окремій тарільці зроблена з землі могилка і на ній зеленіє овес. Це мати посіяла ще за два тижні перед святами, щоб цей день була зелена трава на столі. З цієї зелені тепер визирають червоні, рожеві та жовті крашанки. Це гарний символ веселої сонячної та багатої життям весни.

Вся сім'я розгівляється. Спочатку їдять свячену паску, крашанки,сало,масло, ковбасу. Не обходиться -,звичайно і без горілки.

Починаючи їсти, ;кожен бере свою посвячену крашанку і "цокається" з батьком.

В Західній Україні батько ріже на шматочки чищену крашанку, бере кінчиком ножа і підносить зокрема кожному по черзі, від старших починаючи. Спочатку матері, потім старшому синові або дочці і так далі. При цьому він виголошує прості, але щирі слова побажання.

– Дай Милостивий Боже, дочекати і до майбутніх Великодніх Свят живими та здоровими!

На Великдень наш селянин дуже радіє гостеві. Вважається за добру ознаку, коли в цей день до хати зайде подорожній чоловік; його завжди запросять до столу, і господиня радо буде частувати усим, що має найкращого. Відомий етнограф Павло Чубинський писав колись: "У цей день проявляється найбільше хлібосільство українців".

Після такого урочистого сніданку господарі йдуть до церкви, кожен з них вилазить на дзвіницю й дзвонить, "щоб гречка уродила", а діти йдуть до своїх родичів христосуватись.

Уявіть собі малого хлопчика, чистенько одягненого, у новій вишитій сорочці та довгих штанцятах з однією підтяжкою через плече. Він відчиняє двері, переступає поріг і дзвінким дитячим голосом говорить:

Христос Воскрес, не сам я зніс,
А сам з собою душу покою

Прийняв Христос великі муки,
Взяли Його під Божі руки.
Його мати стояла, такі слова звіщала:
"Ой синочку мій, ясний,
Перед Тобою світ красний;
Як будеш Ти помирати,
Будуть перед Тобою ангели літати,
З святим Воскресінням поздоровляти".

За таке привітання христувальник дістає від господині не менше, як дві крашанки, а якщо близькому родичеві, то дають і писанки.

У день діти бігають на майдані і біля церкви граються"в крашанки", або гойдаються на гойдальці, якщо їм дозволять парубки.

Гойдалка - це традиційна розвага і старшої і молодшої молоді на Великдень.

Гойдалку будують парубки за селом на вигоні або на майдані під церквою. Для цього закопують два високі міцні стовби, з'єднують їх угорі поперечкою і за допомогою залізних кілець чіпляють довгі жердини, з'єднані внизу дошкою.

Кожен парубок вважає за обов'язок погойдати на гойдальці свою наречену. Звичайно, на вигін або на майдан під церкву в ці дні збирається уся молодь. Тут не тільки бавляться на гойдальці, а й обмінюються писанками, виводять Великодній хоровід або співають веснянки.

Ой, рано, рано кури запіли,
Же Христос, же Воскрес, же Воістину
Воскрес.
А ще раніше Ганусенька встала,
Раненько встала, сад замітала,
Сад замітала, грядоньки копала...
Грядки копала, вино садила,
Вино садила, стиха говорила:
- Рости ж мені вино тонко, високо,
Тонко, високо, корінь глибоко,
Листя широко, гілля високо.

В Західній Україні на Великдень під церквою виводять гагілки.

Гагілка - це також хоровід, що виконується під гуртовий спів дівчат та хлопців. Кожна гагілка має свій окремий зміст. Бувають гагілки жартівливі, побутові та навіть історичні.

Ой, зозуле, зозуленько,
Закуй же нам так раненько,
Як і тоді закувала,
Як панщині дякувала.
А ми пана не маємо,
Отамана не знаємо.
Вже такі пішли у кути,
Що ламали на нас пpути.
А вже такі поьмирали,
Ще над нами старшували.

Так весело проходить наш український Великдень у справжньому Українському селі.

На другий день свят у понеділок рано, як тільки зійде сонце, хлопці йдуть до дівчат віншувати. Найчастіше, це йде парубок до своєї нареченої. Але сьсгодня віншування не зовсім звичайне. Хлопець хоче обіляти водою свою наречену, а вона знає про це й намагеться не лише уникнути цього, а першою зусріти судженого і обіляти його.

Кажуть, що хто кого перший обілле водою в цей понеділок, той і матиме зверхність у майбутній родині.

Все це відбувається ніби жартівливо, але з настирливим бажанням "здобути першість". Колись були такі завзяті парубки, що просто брали своїх дівчат на оберемок і несли їх до річки купатися. Але той жарт кінчався іноді тяжкою хворобою дівчат.

В останній час на Україні хлопці також обливають дівчат у понеділок вранці, але вже не зимною водою, а пахучими парфумами.

Походження цього звичаю, очевидно, пов'язане з бажанням накликати дощ на весняні посіви.

В день на вигоні під церквою "виводять" гагілки. Дівчата співають, звертаючись до хлопців:

Не брались ми гуляти,
Не вмієш ми вливати...

Але цей докір відноситься лише до тих хлопців, що не встигли запевнити свою прихільність до дівчат і прийшли їх сьогодня поливати.

В понеділок, як і в перший день свят хлопці та дівчата на селі Великої України виводять хоровід під церквою, катаються на гойдальці, а як сприяє погода і стан розвитку весни, йдуть у ліс збірати квіти.

Діти - підлітки бігають "на"зелені горбки" і там граються крашанками.

Зеленими горбками на Великдень звуть такі підвищені, або навіть і рівні місця, які першими звільнилися від снігу і в цей час встигли вже покритися зеленою травою.

Проводи

Великодні свята закінчуються "проводами", тобто - поминками померлих родичів та героїв, що загинули за долю України. Поминки відбуваються молитвою та традиційною трапезою на гробках та братських могилах.

Це чудовий звичай. Ще за тиждень перед тим днем люди йдуть на кладовище, поправляють могилки, сіють біля них квіти, садять дерева, лагодять хрести та памятники. На братських могилах завжди працює молодь. Хлопці оглядають де осунулась могила чи похилився хрест або памятник. Все це поправляється, лагодиться, приводиться до належного вигляду. Потім скопують грядочки біля могили, а дівчата сіють квіти - васильки, чебрець, любисток, а в головах обов'язково - традиційний кущ червоної калини. Дівчатам ще належить сплести вінок і надіти його на хрест.

У призначений день для проводів

увесь карід з хорогвами, хрестами та вінками на чолі з священиком іде на кладовище. Спочатку заходять до могили героїв, відправляють поминки, а потім уже переходять до всіх інших гробків. Після відправи панахиди оправляють поминки: сідають тут же на траві біля могилки, п'ють горілку, закусують крашанками та різним печивом. По одній крашанці, скибці хліба та рештки іншої їжі загортають у землю на гробку. Виливають туди ще чарку горілки, промовляючи: " Їжте, пийте, та нас грішних опоминайте".

Потім розбивають об хрест крашанки і дають іншим людям, щоб з'їли за покій померлих.

Загиблих героїв поминають громадським обідом біля їхньої могили.

Коли їдять крашанки на Великодні свята, то все лушпиння з яєць збирають, несуть до річки і кидають у воду. Кажуть, що десь далеко живуть такі люди - рахмани. Вони не знають, коли буде Великдень, і чекають лушпиння крашанок з України. Його приносе до них вода на десятій п'ятниці, і тоді буде Рахманський Великдень.

Рахманський Великдень - це староукраїнське традиційне свято. За народнім повір'ям, якщо хто буде робити в цей день, його Бог тяжко покарае. Поблизу Кам'янця Подільського на полі є велика могила. Кажуть,

що колись давно на Рахманський Великдень брат із сестрою пішли в поле орати, і Бог їх покарав. Вони разом з волами та плугом увійшли в землю, і над ними виросла висока могила.

Тепер у цей день, якщо піти в поле, лягти на могилі, то ще й досі чути:

– Гей, гей..! – то сестра з братом воли поганяють.

Кажуть ще, що на Рахманський Великдень, у ночі, коли усі люди сплять, мерці сходяться до церкви на всеношну. Там вони співають своїх, особливих, пісень, а потім розгівляються усим тим, що було їм принесено живими родичами "на проводи".

Рахманський Великдень святкується на 25-тому дневі після Великодня. Є здогади вчених, що це залишок поганського звичаю.

Найдавніша літературна згадка про "брагманів" є в Літопису Нестора, котрий знову посилається в цьому місці на Георга Амартону.

Писанки - це таке цікаве й старе явище в культурній традиції нашого народу, що про нього слід говорити окремо.

Звичай робити писанки та красити яйця виник у нас дуже давно.

У вісімдесятих роках XIX століття при розкопах Криушанської могили археолог Уваров знайшов глиняні яйця. Такіж яйця знайшов був 1908 року Хвойко при розкопах на Полтавщині. Крім того вчені порівнювали орнаменти на утварах, що знайдені були при розкопах з найстарішими орнаментами писанок, довели, що звичай розмальовувати яйця походить у нас на Україні ще з передхристіянських часів.

Найстаріший орнамент на писанках подекуди зберігся і досі. Він переважно геометричний - трикутники, спіралі, кола, сорока-клинці, сорокакутники, сорок гілок тощо. Все це знаки різних рітуалів, образів або священні числа. Колись це мало особливе значіння і мабуть було атрибутом поганського куль-

ту сонця або інших знаків природи.

Пізніше цьому надали християнських мотивів, і тепер число сорок пояснюють то сорокаденним постом, то сорока мучениками.

В наші часи на орнаментах писанок шукають не лише історичного змісту, а й мистецького смаку. Тепер ми маємо багато постійних /традиційних/ і зовсім нових /змінних/ орнаментів на писанках. Для кращого з'ясування та вивчення всіх цих орнаментів ученні намагаються класіфікувати їх.

Тепер існує кілька таких класифікацій Проф.М.Ф.Сумцов поділяє орнаменти писанок на геометричні,рослинні,зоологічні, антропологічні та побутові. Другий дослідник, К.В. Больсуновський, пропонує прийняти в основу класифікації писанок такі назви, що їх подають селяни "трав'янки","голубці","грибінчик","хрестики","безконечник" тощо.

Ще інші вченні поділяють орнаменти писанок на:

а/ історичні,- що мають звязок з старовинним орнаментом.

б/ На самобутньо-новий,що становить підставу для місцевих стилів у наші часи.

в/ Випадкові орнаменти, що свідчать про багацтво фантазії та високі мистецькі здібності нашого народу.

„Трав'янки."

„Голубці."

„Хрестики."

„Безконечник."

„Сорок клинців."

„Листячко."

Але найкращою класифікацією була б та, що б'єднувала б у собі усі ці три аргументи в одну струнку цілість.

Крім писанок є ще "скоросписанки", але їх орнаменти здебільшого шабльонні та непродумані.

У звязку з важкими умовами життя за останні двадцять років на Великій Україні мистецтво розписувати писанки зробилося рідкістю.

На Західно-Українських землях писанки ще живуть та добре розвиваються. До цього часу вважалося, що найкращі писанки має Гуцульщина. І тепер, якщо мати на увазі історичний /здебільшого геометричний/ орнамент, то Гуцульщина напевно, не поступиться першістю перед іншими частинами України. А щодо самобутньо-нових, особливо рослинних орнаментів, то, мабуть, перше місце займе Сокальщина /Волинь/. Про це доводив проф. Д. Горняткевич на засіданні Вільної Академії Наук в м. Авгсбурзі 26 січня 1946 року, демонструючи писанки Сокальщини, що мали високо мистецький рослинний орнамент. До того ж намальовані квіти були не вигадані, а списані з живої природи тої місцевости, де жила писанкарка.

Будемо надіятися, що в майбутньому мистецтво писанок буде краще й краще розвиватися всупереч усім перешкодам, що їх постійно зустрічає українське народне мистецтво, особливо в останній час.

Як роблять писанки

За два тижні перед Великоднем уселах України починають виготовляти писанки.Роблять писанки дорослі дівчата,діти та старенькі бабусі.

Оособливо великих старань до цього докладають дівчата, бо кожна з них хоче щоб у неї вийшла якнайкраща писанка, яку вона на Великдень під церквою подарує своєму нареченому.

Спосіб виготовлення писанок, хоч і дуже простий,проте вимагає не лише пильної уваги та багато часу, а й не абиякого мистецького хисту.

Для виготовлення писанок беруть так звану кисточку - це паличка з бляшаною трубочкою на кінці.

На сирому яйці кисточкою вимальовують розтопленим воском ті місця, що їх треба лишити незафарбованими - обідки, крапки та оперізування. Потім яйце фарбують у якій - небудь світлій фарбі, наприклад жовтій. Висушують,потім тією ж кисточкою наводять віск уже на ті місця, що мають лишитися жовтими, і фарбують в другий колір,далі в третій і т.д.При цьому дотримуються лише того принципу, що спершу фарбується яйце

у найсвітліщій, а потім поступово переходять до темніщої фарби.

Коли вже малюнок закінчений, яйця печуть у мисці в не горячій печі, 35-40°C.

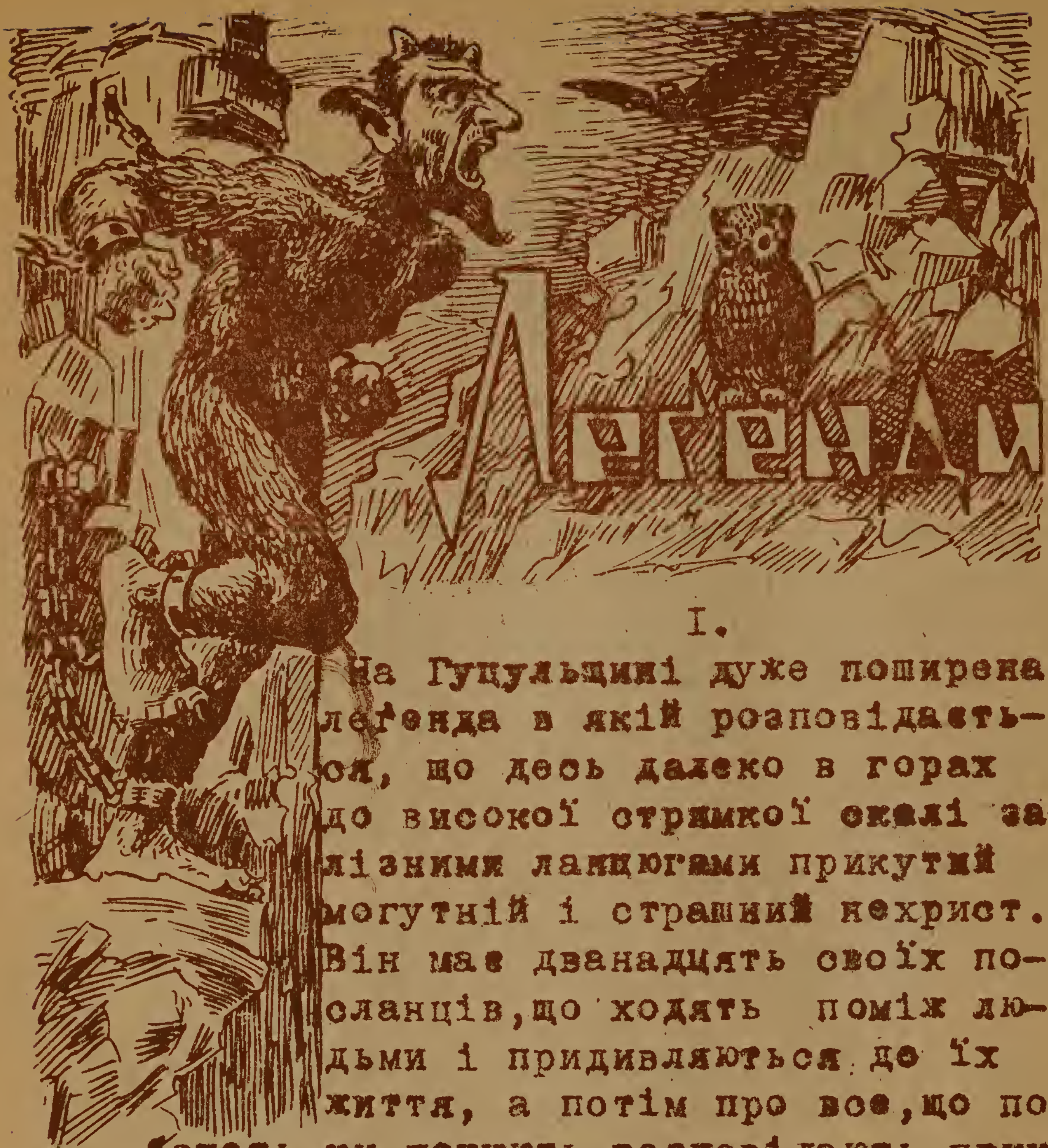
Коли віск розтане і спливе з яйця - писанка готова.

Для розмальовання писанок в останні часи щораз більше вживають хемічних, купованих фарб. Колись фарби для писанок виготовляли самі селяни з рослин. Наприклад, жовту фарбу виготовляли з кори молодих пагінців яблуні, або з жовтих сухих пелюсток молочаю. При цьому слід зауважити, що виготовляти писанки, малювати найскладніші орнаменти, на опуклій поверхні яйця - це робота не така проста, як на перший погляд здається.

Дуже вправно роблять писанки гуцули. Проф. Горняткевич розповідає, що йому доводилось спостерігати, як одна вже літня жінка на Гуцульщині за один день зробила 36 писанок, при чому вона в цей день не покидала і своїх щоденних господарських справ. Вона палила в печі, варила їсти, годувала тварини, доїла корів і бавила дитину.

Все це їй не перешкодило відтворити геометричний /традиційний/ орнамент з високим містецьким хистом.

Хочеться щиро побажати нашій молоді наслідувати й розвивати цю безсумніву високомистецьку традицію.

I.

На Гуцульщині дуже поширена легенда в якій розповідається, що десь далеко в горах до високої стрімкої скелі залізними ланцюгами прикутий могутній і страшний нехрист. Він має дванадцять своїх посланців, що ходять поміж людьми і придивляються до їх життя, а потім про все, що побачать чи почують, розповідають прикованому нехристові.

Коли посланці кажуть йому, що люди живуть бідно, сваряться поміж собою і незадоволені життям - нехрист радіє, сміється і ланцюги його слабнуть. Як що посланці кажуть йому, що між людьми згода й добро - нехрист сердиться, насупить брови і ланцюги тісніше стискають приковане тіло.

А найстрашніща для нехриста вістка про те, що люди пишуть писанки. Він тоді ричить, як звір, рветься з усіх сил, б'є головою об скелю, а ланцюги глибоко впиваються в його тіло.

Це дуже цікава легенда і вона заслуговує на увагу дослідника.

П.

Друга гуцульська легенда каже про те, що писанки писала Матір Божа і дарувала їх Пилатові, щоб той змилувався над її сином.

Коли Божа Мати писали писанки, то плакала і сльози її капали на яйця. Тому тепер, як пишуть гуцули писанки, вони вимальовують такі плями, що нагадують сльози.

Ш.

Колись Ісус Христос ходив з Петром по всіх землях та людей навчав. Ось якось навесні вони проходили через одне село, а там жиди були; побачили Христа та й ну на нього грудками та камінням шпурляти. Як торкнеться камінь Ісусової одежі - зробиться писанка, а як грудка - крашанка. Святий Петро позбирав усе те собі до кишені, а пізніше людям роздав. З тих часів і ведеться звичай писати писанки та красити яйця.

IУ.

Жиди та всяки - недовірки, як Христос ішов на страждання, опокушали Його. Наберуть у пелену камінців та й питають Його, що вони в пелені ховають, а Христос їм каже:

- Крашане та писане!

Вони відкривають пелену, щоб посміятися з нього, а там крашанки та писанки. Так і пішов відтоді звичай писати та красити яйця.

У.

Писанки пишуть після Христопоклінної неділі, цеб то, коли на церкву виносять Хрест. На сорок святих треба виписати сорок клинків, а на вербній та на Благовіщення з писанками нічого не можна робити.

Щоб писанки довго зберігалися їх варять у Чистий Четвер і при розписуванні їх не можна класти в пазуху.

УI.

Писанки писала Божа Мати ще тоді, як Ісус маленький був. Дитина дуже тішилася тією забавою.

Шкаралупу крашанок треба поламати на дрібні шматочки, щоб відьма не могла в неї набрати роси або щоб вона вколола когось із людей гострим кінцем шкаралупи, бо тоді людина "висхне"

-:-:-:-:-

Зітерту на порошок шкаралупу писанки зберігають у таємному місці, а як треба, то підкурюють нею хору людину"від пропасниці".

-:-:-:-:-

Хустку,що нею обтирають писанки,ховають,а при нагоді підкурюють нею"від бешихи".

-:-:-:-:-

Товчену на порошок шкаралупу крашанки підсипають до кормів курям,щоб краще неслися.

-:-:-:-:-

В Галичині кидають шкаралупи з яєць на стріху хати; а на Великій Україні виносять на воду.

:-:-:-:-

Топтати ногами рештки крашеного яйця або писанки - великий гріх.

:-: : :

Приповідки

Прийшов тиждень вербовий, бери в дорогу віз дубовий.

Вербу ламають, тим холодний вітер зривають.

Прийде Вербниця, назад зима вернеться.

Як прийде Вербич, три кожухи тербич.

Діждались-мо Паски, а за тим діждемось і Божої ласки.

Великдень раз на рік буває.

Дай, Боже, діждати "Христос воскрес" казати.

"Добрий день"-на Великдень, "добрий вечір" - на Різдво.

К Великодню сорочка хоч лихенька, аби біленька, а к Різдву, хоч сурова, аби нова.

Дороге яєчко к Великодню.

"Вибачайте, що не писанка", - кажуть, як дарують біле яйце.

ПРИМІТКИ:

1. Для розділу: „Писанки", деякі відомості взяті з праці Миколи Валуйка, що надрукована в журналі „Сяйво" за квітень 1913 рік.

При цій нагоді висловлюю щиру подяку проф. Повстенкові за доставлений мені матеріял.

2. Перша та друга легенда про писанки записані від жінки середніх років, що походить з Гуцульщини. Всі останні легенди поширені на Великій Україні, в основному на Київщині.

3. Вірування та приповідки за браком місця повністю не використані.